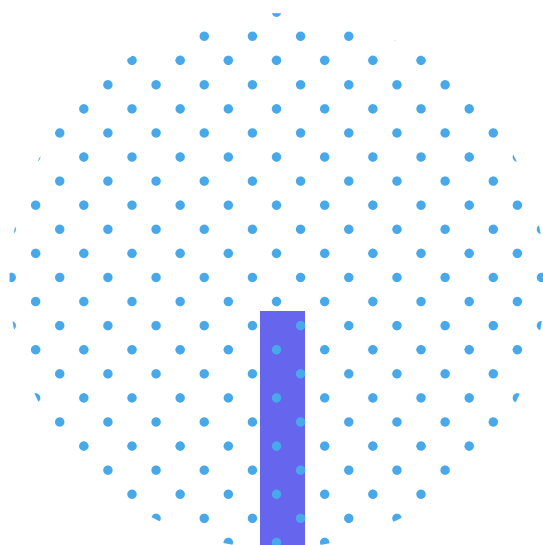

ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ
ДОШКІЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

ОЛЬГА РЕЙПОЛЬСЬКА

ВИХОВНА ФУНКЦІЯ СІМ'Ї:

суть і важливість для розвитку
дитини

**Сім'я — це те первинне середовище,
де людина повинна вчитися творити добро.**

В. Сухомлинський

З перших днів свого життя дитина починає поступово всотувати в себе навички виживання у світі, соціалізуватися.

Макрокосм цього світу на перших порах зведений до середовища сім'ї, яка насамперед несе відповідальність за виховання дитини. Глибинний зміст, масштаб і сила цієї відповідальності обумовлені соціальним статусом сім'ї.

Із часом дитина розширює сферу своєї взаємодії зі світом, на неї впливають різні соціальні інститути, які доповнюють, урізноманітнюють виховні зусилля сім'ї. І все ж таки найвища відповідальність за виховання дитини у цій взаємодії належить сім'ї.

Функції сім'ї

Сім'я — мала соціально-психологічна група, члени якої пов'язані шлюбними або родинними стосунками, спільним побутом і взаємною моральною відповідальністю.

ПРОВІДНІ ФУНКЦІЇ:

- **виховна** – полягає у задоволенні індивідуальних потреб у батьківстві та материнстві, самореалізації особистості в дітях. Стосовно суспільства виховна функція сім'ї забезпечує соціалізацію підростаючого покоління;
- **господарсько- побутова** – спрямована вона на задоволення матеріальних потреб членів сім'ї, забезпечення умов для збереження і зміцнення їхнього здоров'я, організацію відпочинку;
- **емоційна** – реалізація її задовольняє потребу людини у визнанні, любові, турботі, психологічному захисті;
- **духовного спілкування** – забезпечує взаємне розуміння і духовне збагачення особистості;
- **формування досвіду соціального життя** – у сім'ї особистість здобуває первинні знання і навички взаємодії з людьми, поведінки в суспільстві, набуває досвіду соціального контролю за виконанням його норм і правил;
- **сексуально-еротична** – забезпечує продовження роду, задовольняє потреби індивіда у сексуальному житті.

Порушення функцій сім'ї

Порушення функцій сім'ї може бути пов'язане з політичними, соціально-економічними умовами її життя, особистісними якостями її членів, особливостями їхніх взаємин. Неблагополуччя у сім'ї породжує проблеми у розвитку дітей.

У сучасній сім'ї особлива роль належить функціям духовного спілкування, емоційної підтримки, виховній функції, оскільки суспільство, освітні заклади не можуть забезпечити таких унікальних умов для емоційно-духовного життя особистості, якими володіє сім'я.

Саме завдяки проживанню в сім'ї, цілеспрямованим її зусиллям людина пізнає, осягає свою людську сутність, обов'язки перед іншими людьми, передусім перед батьками і дітьми, утверджує в собі все людське. Для цього вона повинна вирости в сім'ї, у якій панує дух любові, всі чуйно, турботливо ставляться одне до одного. Адже уроки доброти, любові, здатність до співпереживання неможливо почерпнути з книжок. Ці якості виробляються в дитині передусім під час її взаємодії з найближчими їй людьми.

Відчуваючи любов до себе, спостерігаючи, у чому це виявляється, дитина вчиться любити інших людей. А любов до дитини виростає із взаємної любові батьків, від уроків любові, отриманих ними у своєму дитинстві, від щирості їхніх стосунків зі своїми батьками.

Виховання і дорослих, і дітей

Особливості виховної функції сім'ї полягають у тому, що вона одночасно виховує дорослих і дітей та реалізується у таких трьох головних аспектах:

1) становлення, розвиток, виховання дитини як особистості, сприяння розвитку її здібностей. Сім'я репрезентує дитині суспільство, забезпечує передавання їй соціального досвіду, охороняє її права;

2) здійснення виховного впливу сім'ї на кожного індивіда впродовж усього його життя. Кожна сім'я має свою систему виховання, засновану на певних ціннісних орієнтаціях. Спочатку несвідомо, орієнтуючись на почуття близьких людей, дитина починає розуміти, що в її поведінці їх радує, а що засмучує. Пізніше у неї формуються уявлення про те, що є прийнятним у сім'ї, а дорослішаючи, вона починає усвідомлювати принципи, на яких вибудовуються стосунки в її сім'ї, порівнювати їх з ідеальною, на її погляд, системою;

3) спонукання дітьми саморозвитку, самовдосконалення своїх батьків та інших родичів. Дитина – невичерпне джерело життєвих успіхів, емоційних стимуляторів для дорослих. Підростання, дорослішання дитини потребує нових знань, виховних умінь і навичок дорослих, реалізації своєї соціальної ролі на більш високому рівні. Виховуючи дитину, батьки самі повинні поводитися на рівні вимог, які перед нею ставлять.

Виховні можливості сім'ї

У сім'ї дитина отримує перші уявлення про себе та інших людей, розвиває необхідні для життя соціальні почуття, навички спілкування і спільної діяльності.

Універсальний, постійний виховний вплив сім'ї на особистість — наслідок дії таких чинників:

- безкорислива любов до дитини, яка вселяє їй почуття захищеності, створює атмосферу душевності, соціального і життєвого оптимізму;
- природне включення дитини у найрізноманітніші людські стосунки завдяки участі у спільних з дорослими видах діяльності;
- багаторольова структура сімейного колективу, яка забезпечує багатогранність, постійність і тривалість його виховного впливу;
- можливість набуття дитиною позитивного досвіду і переживання негативних почуттів в атмосфері довіри, гуманного ставлення до неї. Вони необхідні для набуття почуття впевненості, відповідальності, уміння долати життєві негаразди, гідно поводитися за будь-яких обставин.

Головне, щоб дитина сприймала сім'ю як фактор її емоційного затишку, внутрішнього комфорту, гарантію того, що за будь-яких умов вона знайде тут розуміння, підтримку і захист.

Умови реалізації виховних можливостей

Характерною особливістю виховного впливу сім'ї є його первинність. Йдеться про те, що сім'я – перше джерело цього впливу, а, як зазначав Ж.-Ж. Руссо, кожен наступний вихователь значно слабше впливає на дитину, ніж попередній.

Процес виховання в сім'ї є більш природним, ніж у закладі освіти. Взаємодія у сім'ї передбачає ширші можливості для дитини бути суб'єктом діяльності, ніж у закладі освіти, де вона є більш зарегламентованою.

Об'єктивні умов реалізації виховного потенціалу:

- рівень матеріального достатку сім'ї;
- забезпеченість ЗДО;
- кількість і склад (структура) сім'ї.

Суб'єктивні умов реалізації виховного потенціалу:

- громадянська спрямованість і культура батьків, їхнє прагнення бути авторитетними для своїх дітей, виховувати їх як гармонійних особистостей;
- загальний культурний потенціал, традиції, моральні та духовні цінності сім'ї;
- місце дитини в сімейному колективі, моральний авторитет батьків в її очах;
- педагогічна культура батьків.

Труднощі виховання дітей у молодих сім'ях

Зі специфічними труднощами пов'язане виховання дітей у молодих сім'ях. Воно зумовлене їхньою недостатньою моральною, психологічною, соціальною зрілістю. Нерозвиненим є їх розуміння своєї ролі в житті дитини, відповідальності за її виховання. І навіть щирі їхні старання щодо цього наштовхуються на відсутність життєвого досвіду, знань, уміння терпляче, послідовно і наполегливо дорослішати разом зі своєю дитиною.

Труднощі виховання дітей у молодих сім'ях полягають у:

- нерозумінні батьками самоцінності дошкільного дитинства, його значення для формування особистості дитини;
- не сформованості у батьків педагогічної рефлексії – вміння аналізувати, критично оцінювати власну виховну діяльність, знаходити причини педагогічних помилок, неефективності методів, які вони використовують тощо;
- орієнтації на виховання з дитини «генія», намагання реалізувати в дитині власний невикористаний, як вони вважають, потенціал, проґавлені ними життєві шанси.

Молоді батьки часто вважають покарання найефективнішим виховним засобом, пред'являють суперечливі вимоги до поведінки дитини, непослідовно, суб'єктивно оцінюють її дії, що породжує або надмірну жорстокість у ставленні до неї, або вседозволеність.

Тактика виховання дітей

Взаємини або тактику виховання дітей у сім'ї можна віднести до одного з таких типів:

Диктат. Батьки жорстко регламентують поведінку дитини, суворо контролюють її, використовують покарання, погрози тощо. Як правило, у таких сім'ях діти живуть у страху, лицемірять, брешуть.

Опіка. Батьки намагаються вирішувати замість дитини, задовольняти її потреби і примхи. За таких умов дитина позбавлена змоги формувати в собі необхідні для подальшого життя психологічні, вольові якості, об'єктивно оцінювати себе, свої можливості й інших людей, цілеспрямовано працювати над собою.

Мирне співіснування на засадах невтручання. Максимальне дистанціювання дорослих від життя дитини, абсолютне невтручання у її справи, залишення наодинці зі своїми проблемами, мінімальні вимоги до її поведінки. Це породжує відчуження дітей і батьків.

Співробітництво. Батьки намагаються бути соратниками дітей, відкритими і щирими з ними, охоче випускають їх у свій світ. Між ними немає «темниць, недовіри». За таких умов діти охоче експериментують, пробують себе без страху помилитися і бути за це покараними. Батьки допомагають у всіх справах, вміло підводять дітей до вирішення проблем.

Роль бабусі і дідуся у вихованні дитини

Особливо збагачує виховний потенціал сім'ї участь у вихованні дітей представників різних поколінь (бабусь, дідусів), які мають більший життєвий досвід, більше вільного часу, ніж батьки. За правильної поведінки батьків стосунки їхніх дітей з бабусями і дідусями є емоційно близькими. Адже часто дідусі й бабусі ласкавіші у спілкуванні з онуками, ніж батьки, а ті їм платять за це довірою, виявляють непідробну турботу, піклуються про них, розвиваючи в собі при цьому такі важливі для особистості людські якості, як доброта, чуйність, щирість.

Щодо цього важливе узгодження виховних впливів на дитину представників різних поколінь. Старше покоління більше орієнтоване на те, щоб онуки повноцінно проживали своє дитинство. Батьки здебільшого розглядають дошкільний вік своїх дітей як підготовку до успіхів у дорослому житті, намагаючись урізноманітнити її заняттями іноземними мовами, спортом, музикою... Там, де існує гармонія поглядів і впливів на розвиток, становлення дитини, вона має найбільше шансів повноцінно сформуватися як гармонійна особистість.

Щирі стосунки між членами сім'ї, безпосередність почуттів одне до одного є джерелом формування гармонійної, самодостатньої особистості дитини, а також збагачення взаємин дорослих, стимулювання їхнього самовиховання.

Батьківський авторитет

Виховання у сім'ї ґрунтується передусім на авторитеті батьків. Для дитини з перших років життя зміст їх авторитету, за словами А. Макаренка, полягає в тому, що він не вимагає ніяких доказів, приймається нею як безсумнівна гідність старшого, як його сила і цінність.

Авторитет реалізує себе у впливі особи, життєвому досвіді, заснованому на знаннях, моральних чеснотах. Переваги авторитетних для дитини батьків ґрунтуються на їхніх знаннях, уміннях, досвіді, зрілості, а не на зверхності або поблажливості.

Справжній батьківський авторитет виростає на любові до дітей. Оточена цією любов'ю, дитина відчуває довіру, повагу авторитетного дорослого, потребу в спілкуванні з ним. Вона живе з упевненістю, що він завжди за необхідності опікатиме і захищатиме її. Батьківська любов супроводжує людину все життя, вона є джерелом і гарантом її емоційної рівноваги і духовного здоров'я.

Батьківський авторитет спрощено можна уявити як процес усвідомлення дитиною значущості батьків у її житті, їхньої високої людської, іноді ділової репутації, життєвої надійності, доброта, готовності завжди й у всьому бути поруч. Щоб не думали і не стверджували на цю тему батьки, про їх авторитетність в очах дитини можна судити на підставі її ставлення до батьківських слів, поведінки, вчинків.

Типи взаємодії батьків і дітей

Любов-пристрасть. Батьки ставляться до своєї дитини як до найдосконалішої істоти, прагнуть бути поруч із нею, некритично оцінюють її поведінку. У зв'язку з цим часто виникають труднощі щодо узгодження бажань дитини і вимог до неї.

Любов-гармонія. Батьки вірять у можливості, перспективи своєї дитини, підтримують її захоплення, сприяють розвитку її здібностей, тактовно беруть участь у її справах. Ставляться до дитини цілком тверезо, бачать її недоліки, допомагають долати їх.

Любов-марнославство. Вражені марнославством батьки проявляють непомірні амбіції щодо можливостей, перспектив своєї дитини, часто ставлять перед нею непосильні завдання, незважаючи на вікові та індивідуальні особливості і можливості, форсують її працездатність, розвиток здібностей. За невідповідності своїх сподівань — розчаровуються в дитині, створюючи відповідний психологічний тип стосунків, який нерідко травмує дитину на все життя.

Любов-конфлікт. Таким взаєминам батьків і дітей властиві спалахи й охолодження любові, істеричність. Ініціюють їх переважно самотні матері. Як правило, вони травмують, руйнують психіку дитини, зумовлюють різкі перепади її емоційного стану, нестриманість, вразливість до несприятливих зовнішніх впливів.

Типи підміни батьківського авторитету

Авторитет придушення – боязнь дитини своїх батьків, причиною якої є покарання за будь-яку провину.

Авторитет відстані – намагання батьків менше спілкуватися з дитиною, уникати виявів ніжності, любові, уваги. Головне – зовнішні вияви поваги з боку дітей.

Авторитет чванства – батьки постійно хизуються перед дітьми своїми «заслугами», розраховуючи на їхню повагу до себе.

Авторитет педантизму – тотальний контроль за поведінкою дітей, організація їх на педантичне виконання всіх вимог і обов'язків, дотримання режиму.

Авторитет резонерства – батьки постійно повчають своїх дітей, перетворюючи спілкування з ними на тривалі й нудні нотації, що часто збуджує у дітей внутрішній спротив.

Авторитет любові – батьки вимагають від дитини слухняності як доказу своєї любові, спекулюють на їхніх почуттях («Якщо любиш маму, то ...»).

Авторитет підкупу – вимагаючи бажаної поведінки дитини, батьки обіцяють їй за те різні матеріальні блага, вчинки тощо.

Авторитет доброти – намагання батьків наголошувати на своєму винятково доброму ставленні до дитини, що породжує відчуття вседозволеності.

Авторитет дружби – рівноправне спілкування, своєрідне панібратство, часто породжує грубощі в спілкуванні, зневажливе ставлення дітей до батьків, а також інших дорослих.

Виховуючи свою дитину, ти виховуєш себе.

В. Сухомлинський

Батьки, які по справжньому люблять дітей, усвідомлюють свою місію, намагаються здобути визнання в очах дитини своєю мудрістю, людськими чеснотами, зацікавленням, добрим, обґрунтовано вимогливим ставленням до неї, до себе, інших людей.

Важливо, щоб дитина, спостерігаючи за своїми батьками, сама високо оцінила їх, виявила прагнення бути подібною на них.